

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

4. Лясківський І. Новий закон про віртуальні активи – нові можливості для бізнесу. URL: <https://ain.ua/2021/09/13/novij-zakon-pro-virtualni-aktivi-novi-mozhливosti-dlya-biznesu-kolonka-yurista/>

5. Рада легалізувала віртуальні валюти в Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/09/8/677595/>

6. В Україні почне діяти закон, який регулюватиме обіг криптовалюти. Чому він потрібен та чи будуть зміни в користуванні цифровими грошима в Україні. URL: <https://zaborona.com/v-ukrayini-pochne-diyaty-zakon-yakuj-regulyuvatyme-obig-kryptovalyuty/>

7. Розвінчуємо міфи про законопроект «Про віртуальні активи». URL: <https://thedigital.gov.ua/news/rozvinchuemo-mifi-pro-zakonoproekt-pro-virtualni-aktivi>

НИКОЛЕНКО Людмила,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки Донецького державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В РЕГУЛЮВАННІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРИЗИСНИХ УМОВАХ

Дослідження економічних криз свідчить про те, що подолання їх наслідків неможливо без допомоги держави. Межі цієї допомоги залежать від причин, що призвели до економічного спаду та наслідків економічної кризи.

Участь держави в регулюванні господарської діяльності в кризових умовах проявляється головним чином в забезпеченні і підтриманні певних умов такої діяльності, що здійснюється з урахуванням ринкових механізмів, але не заперечує їх дії.

Економічна криза, що була викликана пандемією COVID-19 звернула увагу на необхідність пошуку нових важелів в регулюванні господарської діяльності в кризових умовах.

Внаслідок пандемії COVID-19 та введених карантинних заходів падіння українського ВВП за даними Міністерства економіки України за I кв. 2021 року склало 2,2% порівняно з відповідним кварталом 2020 року [1]. За прогнозом Національного банку України падіння ВВП у 2020 року склало 6% [2]. У той же час за оцінкою МВФ, українська економіка зменшилася за підсумками 2020 року на 8,2% [3]. Карантин обрушив, майже зупинив декілька галузей – роздрібну торгівлю, готельний та ресторанний бізнес, транспортну систему. Зменшилися обсяги надходжень до бюджету. Внаслідок введення карантину українські компанії заморозили інвестиції та виробничі ланцюжки. Після відміни карантину господарська діяльність почала відновлюватися, але не во всіх сферах. Відновлення промисловості відбувається повільніше, ніж роздрібною торгівлю [4].

З метою протидії пандемії COVID-19 в Україні прийнято ряд важливих законодавчих (у тому числі Закони України від 17.03.2020 р. № 530-IX, № 531-IX, № 532-IX, № 533-IX) та інших нормативно-правових актів, що стосуються також діяльності суб'єктів господарювання, зокрема передбачають пільги платникам податків, регулюють питання відпусток, обмежують перевезення окремих товарів протиепідемічного призначення за межі митної території України тощо.

У умовах можливого повторного карантину та введення обмежень щодо господарської діяльності важливим є дослідження державного регулювання такої діяльності в кризових умовах.

Державне регулювання є дієвим інструментом впливу на суспільні відносини, оскільки забезпечує розвиток суспільного виробництва з метою стабільного й ефективного його розвитку.

Економіка як сукупність виробничих відносин певної суспільної формації опосередковується господарською діяльністю. Стаття 3 ГК України визначає господарську діяльність як діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [5]. Державне регулювання економіки - це одна з форм державного впливу на економіку, що ґрунтується на законодавстві та реалізується способом установлення та застосування державними органами правил, спрямованих на коригування економічної діяльності фізичних і юридичних осіб, яке підтримується можливістю застосування правових санкцій у разі їх порушення [6, с. 3].

В. С. Щербина розглядає державне регулювання господарської діяльності як здійснений державою в особі її компетентних органів комплекс економіко-правових, організаційно-правових та юридичних заходів щодо упорядкування діяльності господарських організацій та фізичних осіб (підприємств) із метою реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм економічного і соціального розвитку шляхом застосування різноманітних заходів і механізмів такого регулювання [7, с. 14]. Видатний вчений В. К. Мамутов наголошував на тому, що у промислово

розвинених країнах роль держави у правовому регулюванні господарської діяльності лише збільшується [8, с. 44]. А. В. Іщенко підкреслює, що у ринковій економіці держава втручається в ринок настільки, наскільки це потрібно для стійкості, макроекономічної рівноваги та для забезпечення діяльності механізму конкуренції [9, с. 54].

І. М. Кравець визначає державне регулювання господарської діяльності як встановлення уповноваженими органами господарського керівництва умов здійснення цієї діяльності суб'єктами господарювання всіх форм власності з метою гарантування свободи підприємництва, обмеження монополізму з захисту економічної конкуренції, з одночасним здійсненням контролю за дотриманням встановлених правил, норм і застосування відповідальності за їх порушення. У свою чергу, контроль є необхідною складовою регулювання [10, с. 68]. На думку О. В. Гарагонич державне регулювання господарської діяльності в ринковому господарстві можна визначити як систему типових заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, які здійснюються уповноваженими державними установами і спрямовані на скерування суб'єктів господарської діяльності в напрямі, необхідному для досягнення необхідного соціально-економічного результату [11, с. 35-40].

Державне регулювання господарської діяльності в кризових умовах має свої особливості, тому можна визнати, що це владно-розпорядчий, правовий вплив уповноважених державою органів на господарські відносини з метою їх захисту та розвитку. Органи державного управління своєю законотворчою діяльністю створюють умови для здійснення господарської діяльності, в тому числі для її захисту. Держава має у своєму розпорядженні фінансові засоби, які при необхідності можна використовувати для підтримки банківської системи або окремих суб'єктів господарювання.

У ст. 16 Господарського кодексу України визначено основні форми та способи підтримки суб'єктів господарювання, зокрема, що держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації інвалідів, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримки їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом [5].

Державою, з метою запобігання поширенню COVID-19 на всій території України запроваджено: обмежувальні заходи, що прямо вплинуло на діяльність суб'єктів господарювання; заходи, що передбачають адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів господарювання, а саме: надання пільг платникам податків, регулювання питань відпусток, перевезення окремих товарів за межі митної території України, а також

введення адміністративних штрафів та підвищення кримінальної відповідальності за порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм тощо.

Необхідність державного регулювання проявляється у потребі збереження потенціалу економічного розвитку в умовах загострення кризових ситуацій. Держава повинна запобігати руйнування економічної системи. У цьому його призначення і роль держави.

Обсяг державного втручання в економіку – величина змінна, яка залежить від багатьох факторів. Однак, можна стверджувати, що в умовах кризи роль держави не тільки не знижується, але й значно зростає, враховуючи необхідність зміни всієї правової бази діяльності суб'єктів господарювання, встановлення контролю за дотриманням всіма учасниками не тільки власних інтересів, але й інтересів суспільства [11, с. 35-40]. Тобто, рівень державного регулювання господарської діяльності у кризових умовах залежить від конкретної реальної ситуації у суспільстві, потреб держави на даному етапі.

Державне регулювання господарської діяльності має три мети: мінімізація неминучих негативних наслідків господарської діяльності; створення правових, фінансових і соціальних передумов ефективного функціонування економіки; забезпечення соціального захисту тих шарів «ринкового суспільства», стан яких у конкретній ситуації стає більш защемленим [12, с. 104].

Незважаючи на державні заходи підтримки суб'єктів, що спрямовані на стимулювання їх господарської діяльності в умовах пандемії, Україна зіткнулася з серйозними викликами, які вимагають трансформації економічної системи.

Боротьба з економічною кризою здійснюється в Україні з використанням стандартного інструментарію, а саме: бюджетно-податкової та фінансової політики. Такий підхід є стандартним, звуженим, тому потрібно змінювати взаємовідносини держави з суб'єктами господарювання.

Європейські країни визнали, що ліберальні економічні теорії виявилися безсилі перед економічною кризою у світі викликаного COVID-19, тому необхідно звернути увагу на консервативні економічні теорії, які передбачають посилення ролі держави в подоланні нинішніх проблем. Необхідність посилення ролі держави в економіці підтвердила головний економіст Citigroup Inc. Кетрін Манн. У нинішній кризовій ситуації держава повинна використовувати податково-бюджетну політику не тільки для досягнення короткострокових цілей на кшталт виведення економіки з депресивного стану (на підставі кейнсіанської теорії), але і для досягнення довгострокових цілей (на підставі некейнсіанської теорії) [13].

Можна продовжувати теоретичні спори стосовно ролі держави в регулюванні господарської діяльності в кризових умовах, але з практичної точки зору, не може бути заперечень, що вона є вирішальною. Історія доводить, що всі масштабні реформи в економіці здійснюються при активної

12. Ростальний Г. Роль державного регулювання економіки в перехідний період. *Актуальні проблеми політики : збірник наукових праць*. Вип. 8. Одеса: Юридична література, 2000. С. 104-108.

13. Heitzner J. A Global Economic Outlook from Citi's Global Chief Economist. 22.10.2020. Robert H. Smith. School of business. URL: <https://www.rhsmith.umd.edu/news/global-economic-outlook-citis-global-chief-economist>

ОЛЮХА Віталій,

доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова» НАН України

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ БІОМАСИ У ЕНЕРГЕТИЦІ

Указом Президента України № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року [1] окреслено як стратегічний напрямок розвитку нашої країни сталий розвиток. Однією із складових цього розвитку є покращення стану довкілля, що передбачає вирішення проблеми поводження з відходами. Дійсно, внаслідок неналежного поводження з відходами як вторинною сировиною підприємствами у них не тільки виникають значні втрати матеріальних та паливно-енергетичних ресурсів, але це призводить до погіршення стану довкілля, адже накопичуються відходи у навколишньому природному середовищі. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є використання вторинних ресурсів у енергетиці, що з одного боку вирішуватиме проблему утилізації відходів, а з іншого дозволить певним чином знижувати проблему дефіциту енергетичних ресурсів, використовуючи відновлювальні джерела енергії. Серед відновлюваних джерел енергії особливе місце займає енергія біомаси, адже має значний потенціал у сфері енергетики.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820-р схвалено Національну стратегію управління відходами в Україні до 2030 року, якою окреслено стратегічні напрями щодо використання відходів [2]. Цей нормативно-правовий акт комплексно окреслює коло законів, необхідних до прийняття для вирішення проблеми відходів. В той же час, одним із недоліків цього програмного документу є те, що біомаса розглянута за джерелами утворення, у розірваному порядку. Якщо ж звернутись до